

Rezi Elek

Sztankóczy Zoltán élete, egyházzolgálat, teológiai munkássága és szellemi öröksége

Sztankóczy Zoltán a magyarországi unitárius egyházi, vallásos életnek, a teológia tudományos művelésének markáns világi személyisége volt, a 20. század utolsó évtizedeiben. Az unitárius- és általában a keresztény teológia iránti érdeklődése, szorgalma, buzgósága, valamint egyházszeretete, emberi tartása példamutató volt. Tanulmányomat a „tisztesség adassék” szellemében igyekeztem összeállítani, és objektíven mérlegelni tiszteletre méltó szellemi örökségét.

Élete

Sztankóczy Zoltán 1916. október 23-án született Aradon. Édesapja Sztankóczy Ödön, aki a Magyar Államvasútnál (továbbiakban: MÁV) dolgozott, édesanyja Réthy Erzsébet, öccse Géza volt. A család a trianoni békediktátum erdélyi következményei miatt Magyarországra költözött és az az erdélyi menekültekhez hasonlóan „a budapesti unitárius egyházközség támogatását élvezte.”¹

Elemi és középfokú tanulmányait Budapesten végezte. Egyetemi tanulmányait 1940-ben kezdte meg Kolozsváron, a bécsi döntést követően a részben visszatért Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem újonnan alapított közgazdasági karán, 1944-ben oklevelet szerzett. Ugyanitt 1945-ben "summa cum laude" minősítéssel, a doktori fokozatot is megszerezte (az egyetem 1945. májusában megszűnt).²

A második világháború után végleg Budapestre költözött, ahol új életlehetőségek nyíltak meg számára. Sztankóczy kezdetben a MÁV budapesti igazgatóságán dolgozott, majd a nemzetközi közlekedés és a közlekedésfejlesztés területén tevékenykedett, részben gyakorlati, részben tudományos és egyetemi oktatói munkakörökben. Ezeknek a munkaköröknek a betöltéséhez szükséges német, francia, olasz nyelvekből képesítést szerzett. Tehetségének és szorgalmának köszönhetően a Közlekedési Minisztérium osztályvezetője, majd az Országos Tervhivatal főosztályvezetője megbízatásokban töltött be felelősségteljes vezetői munkaköröket.

---

¹ Sztankóczy András levele Rezi Elekhez, 2023. január 25. Köszönöm Sztankóczy Andrásnak az édesapjával és a Sztankóczy családdal kapcsolatos tájékoztatásait, adatait.

² N. N.: *Sztankóczy Zoltán*, Unitárius Élet XLVI. évf. 5. sz. (1992): 4.

Sztankóczy Zoltán a Közlekedéstechnikai és Szervezési Intézet Közlekedési földrajz Tanszékén docensi, később professzori minőségben előadásokat tartott (7. félév, heti 4 óra, 8. félév, heti 3 óra).³ A hallgatóinak egyetemi jegyzetet adott ki.⁴

A Magyar Tudományos Akadémia közlekedési főbizottságának a tagja is volt.

Sztankóczy Zoltán a kolozsvári tanulmányai alatt munkát vállalt a kolozsvári MÁV-nál, itt ismerte meg első feleségét Bálint Annát, aki szintén a MÁV-nál tevékenykedett. 1944 decemberében a budapesti Nagy Ignác (korábban: Koháry utca) utcai unitárius templomban összeházasodtak. A házassági szertartást Barabás István hitoktató-lelkész végezte. Házasságukból 1951-ben megszületett, Katalin. Sajnos, a családi életük zátonyra futott és 1965-ben elváltak.

A második feleségével, a monori Méhes Mártával 1967-ben kötött házasságot. Házasságukat Isten egy fiúgyermekkel, Andrással áldotta meg.

Sztankóczy Zoltán rövid betegeskedés után, 2002. május 4-én otthonában, szerettei körében halt meg. Az urnás temetése 2022. május 31-én történt.⁵ A Szent Gellért urnatemető ravatalozójában a gyászbeszédet Kászoni József budapesti lelkész tartotta, búcsúztatót Szabó Árpád az erdélyi unitárius egyház püspöke mondott. Az urnát az urnafal egyik fülkéjében helyezték el. Léta Sándor, a Bartók Béla unitárius egyházközség lelkésze közölte, hogy az egyházközség minden év reformáció (halottak) napján koszorút helyez el Sztankóczy Zoltán emlékére.⁶

A Keresztény Magvető tájékoztatta olvasóit, hogy „2002. május 4-én elhunyt dr. Sztankóczy Zoltán testvérünk.” Az emléket „A ma és a holnap unitarizmusáról” című tanulmányával idézte meg.⁷ A folyóirat a halottaink rovatban is felidézte teológiai munkásságát és egyházzolgálatát.⁸

---

³ A Közlekedési Minisztérium Évkönyve, 1959-1960. tanév története. 17-18.

⁴ STANKÓCZY Zoltán, Közlekedési földrajz: Közlekedési szakú gazdasági üzemmérnök hallgatók részére, valamint a nappali, esti és levelező közlekedési üzemmérnök hallgatók számára, Egyetemi jegyzet, (Budapest: Tankönyvkiadó, 1971), 92. o.

⁵ N.N.: Sztankóczy Zoltán, Unitárius Élet 56. évf. 3. sz. (2002): 19.

⁶ Léta Sándor levele Rezi Elekhez, 2023.01.29. Köszönöm Léta Sándor lelkésznek a tájékoztatásait.

⁷ A ma és a holnap unitarizmus. Keresztény Magvető 108, 3. sz. (2002): 163-172.

⁸ A halottaink rovatban, „Dr. Sztankóczy Zoltán tanár, a Magyarországi Unitárius Egyház tagja, a Budapesti Unitárius Egyházközség örökös presbitere 2002. május 4-én, életének 86. esztendejében visszaadta lelkét teremőjének. Az unitárius vallás 20. századi megélésnek módjait a teológia, mint tudományág művelésén át kereste, s választást az unitárius vallásosságról írt tanulmányai és könyvei tették maradandóvá. A 21. századi unitárius teológia komoly, felkészült, áldozatos munkát végző művelőjét veszítette el: munkái, gondolatai azonban megmaradnak az utókornak. Temetésére május 31-én került sor a budapesti Szent Gellért plébánián, az egyházi beszédet Kászoni József budapesti lelkész mondta, erdélyi egyházunk részéről dr. Szabó Árpád püspök búcsúztatta” Keresztény Magvető 108, 2-3. sz. (2002): 209.

Sztankóczy Zoltán életét és egyházzolgálatát Béres-Muszka Ibolya levéltáros idézte fel az *Unitárius Élet* folyóiratban.⁹ A visszaemlékezésében elismeréssel nyilatkozott Sztankóczy Zoltán személyéről és hatásáról az egyházközség híveire. „Én Sztankóczy Zoltánt több mint 15 éve ismertem meg a Nagy Ignác utcai templomban. Ápolt, gondozott külseje, izléses öltözete sugározta belső harmóniáját – még ismeretlenül, a templompadban ülve is. Aktív templomba járó ember volt, ismerte, számon tartotta a többi egyháztagot, figyelemmel kísérte életüket Személyiségének varázsa, jelenléte a közösségben meghatározó volt. Emberi, egyháztagi megnyilvánulásai mélységes tisztaságról adtak tanúbizonyságot. Békességre igyekvő, bölcs emberként ismertem meg.”¹⁰ Fia, Sztankóczy András és munkatársai két reáemlékező filmben is felidéztek éltét és a magyarországi unitárius egyházkerület érdekében végzett munkáját.¹¹ Rezi Elek az erdélyi és a magyarországi lelkészek, világiak közös teológiai konferenciáinak szervezésében és irányításában végzett tevékenységét emelte ki.¹²

Egyházzolgálat

Sztankóczy Zoltán a sikeres világi életpálya befejezése után, a nyugdíjas éveinek kezdetén kapcsolódott be intenzíven a Magyarországi Unitárius Egyház (a továbbiakban: MAUE) és a budapesti unitárius egyházközségek tevékenységébe. Ezzel a munkájával párhuzamosan indult el a teológia tudományos művelésének az útján. A széleskörű, intenzív egyházi megbízatásai, vállalásai közül megemlítem a fontosabbakat.

- A Magyar Unitárius Egyház Egyházi Képviselő Tanácsának a tagjaként, aktívan elősegítette az egyházi élet szervezését, irányítását, gazdagítását. Fontos célkitűzése volt a világi hívek bevonása az egyház vagy az egyházközségek vezetésébe, irányításába. A Nagy Ignác utcai unitárius egyházközség tiszteletbeli presbitereként intenzíven bekapcsolódott a gyülekezeti munkába. Az istentiszteleteket rendszeresen látogatta, a keblitanácsi gyűléseken hasznos tanácsokat adott, az egyházközségi bibliaórákat éveken át tartotta. A magyarországi unitárius egyházközségek vallási életét nyomon követte és segítette. Sztankóczy a MAUE képviselőjében, Mikó István főgondnokkal, Kászoni K. József budapesti lelkésszel együtt részt vett az 1999. november 26-27-én tartott vargyasi zsinaton is.¹³ Szakmai, baráti

---

⁹ BÉRES-MUSZKA Ibolya. Dr. Sztankóczy Zoltánra emlékezve, *Unitárius Élet* 56. évf. 3. sz. (2002): 2.

¹⁰ Uo. 2.

¹¹ *Emlékezés Sztankóczy Zoltánra*, 2008. február 3. in <https://www.youtube.com/watch?v=sTXtm09RW0I>
A Világi teológus. In Memoriam Sztankóczy Zoltán, in <https://www.youtube.com/watch?v=d8H8XoWnSog>

¹² REZI Elek, *Unitárius teológiai konferenciák a 20. század utolsó évtizedébe*, *Keresztény Magvető* 126, 3. sz., (2020): 266-277.

¹³ N.N.: *Zsinat*, *Keresztény Magvető* 105. 3-4. sz.. (1999): 229

kapcsolatokat ápolt erdélyi teológiai tanárokkal, lelkészekkel, unitárius egyházközségeket látogatott meg. Az egyházat külföldi értekezleteken, konferenciákon is képviselte.

- Az egyház teológiai intézetének (tanulmányomban a teológiai műhely megnevezést is használom) kurátora volt és igyekezett minél eredményesebben működtetni azt. A teológiai műhely 1997. évi munkatervének fontosabb célkitűzései között első helyen a „Korunk unitarizmusa” konferenciasorozat megszervezése és elindítása szerepelt. Ezzel párhuzamosan figyelemreméltó munkaterületeket is kijelölt: a felnőtt bibliaórák előadásainak a rendszeresítése, a konfirmáció előtti és utáni csoportokban, valamint az ifjúság körében a vallásoktatás (hittan tanítás) megszervezése, a Bibliatanácsban és az Ökumenikus Tanácsban a részvétel aktivizálása.¹⁴ Az intézet kurátoraként szorgalmazta teológiai könyvek, folyóiratok beszerzését és a lelkészeket, híveket olvasásra ösztönözte. Sztankóczy Zoltán kezdeményezésére az egyház a „Teológiai Füzetek” könyvsorozatot indította útjára, amelyben magyarországi unitárius egyház teológiai könyveket publikált. Ebben a sorozatban Sztankóczy négy könyvet adott ki.

- Teológiai munkásságának, ökumenikus elkötelezettségének köszönhetően a Magyar Bibliatársulat kuratóriumának, a Magyar Pax Romana fórumnak is tagja volt.¹⁵ A szegedi nemzetközi biblikus konferenciának állandó résztvevője volt. A Szent László Akadémia „Beszélgetések Istenről” című előadássorozatának meghívott előadójaként, 2001. május 30-án előadást tartott. A Vallásszabadságért Nemzetközi Egyesület (IARF) a regionális konferenciáin az egyház képviselőjeként vett részt.

- Az Erdélyi Unitárius Egyház és a MAUE közös teológiai konferenciáinak kezdeményezője, ihletője, szervezője, irányítója volt. A közös unitárius teológiai konferenciák célja az unitarizmus alapvető teológiai, etikai, liturgiai, ekléziológiai témáinak az időszerű kibontása, értékelése.¹⁶ Sztankóczy úgy gondolta, hogy a konferenciasorozat következményeként az unitárius hitelveket új kontextusba helyezzük, a kereszténység alapvető hitelveihez közelebb kerülünk, az unitárius krisztológiát (ha van ilyen – megjegyzés RE) megalapozzuk és végső lépésként egy hittan könyvet és egy új, modern unitárius kátét állítunk össze, amelyet ki is adunk. Úgy tervezte, hogy Kolozsváron, 2004-ben egyetemes

---

¹⁴ A Magyarországi Unitárius Egyház Teológiai Intézetének Szempontok elnevezésű körlevele. Szerkesztette Sztankóczy Zoltán, Budapest, 1996. november 11. 1-2 oldal. Rezi Elek tulajdonában.

¹⁵ A Magyar Pax Romana katolikus értelmiségi szervezet. A II. vatikáni zsinat szellemiségének elkötelezettje. A kölcsönös megértés és az értelmiségi párbeszéd szorgalmazója.

¹⁶ REZI Elek, *Unitárius teológiai konferenciák a 20. század utolsó évtizedében*, Keresztény Magvető 126, 3. sz., (2020): 266-277.

zsinatot tartanak, a káté és a hitelvi szöveggyűjtemény megvitatása és elfogadása érdekében.¹⁷ Sajnos a halála (2002) beleszólt a tervezete kivitelezésének a megvalósításába.

• Sztankóczy intenzív publicisztikai tevékenységet folytatott. Az Unitárius Élet havilapban rendszeresen publikált, és „Teológiai Műhely” néven állandó rovatot indított, amelynek a célját így körvonalazta: „Most induló rovatunkkal fórumot kívánunk adni szabadelvű teológiai írásoknak. Olvasóink már eddig is rendszeresen találkozhattak ilyen jellegű cikkekkel; ezentúl tematikus összeállítások formájában egy-egy témakör alaposabb, több oldalról elemzett megvilágítását szeretnénk bemutatni. Elsőként a hazai unitárius teológiai gondolkodás gerincét alkotó "Karunk unitarizmusa" konferenciasorozat céljáról, háttéréről, felépítéséről szóló cikket, majd az unitárius vallásbölcselet múltjának egy-egy neves állomását elemző írást adunk közre.”¹⁸ A rovatban Sztankóczy Zoltán két írását közölték, ugyanakkor magyarországi lelkészek (Szent-Iványi Ilona, Kászoni József, Rázmány Csaba, Nyitrai Levente), felkért szakemberek (Somogyi László egyetemi tanár, Bencze Franciska) időszerű teológiai témákat szólaltattak meg. Ugyanakkor részletet közöltek Szentábrahámi Lombárd Mihálynak a Keresztény Hittudomány összege az unitáriusok szerint (három alkalommal) című művéből, Enyedi Györgynek a János evangéliuma prologusához írt magyarázatából, valamint Rotterdami Erasmus, a Didaché: azaz a tizenkét apostol tanítása, Morus Tamás műveiből. Közlik a Levél Diogenétoszhoz című keresztény apologetikus írást is. A tanulmányom végén közlöm Sztankóczy Zoltán szellemi örökségét, könyveit, írásait, tanulmányait a különböző folyóiratokban.

Teológiai munkássága

Sztankóczy Zoltán a teológiai tudományosság, az unitárius egyháza és unitárius hite iránti elkötelezettségéről őszintén és alázatosan vallott az első közös teológiai konferencián elhangzott előadása zárógondolataiban. „Befejezésül: ismételten megköszönöm egyrészt azt, hogy szót kaptam, és még inkább azt, hogy meg is hallgattak. Ha úgy találják, hogy bőven akad kifogásolni való abban, amit elmondani bátorkodtam, úgy, kérem, tudják be annak, hogy teológiai tájékozottságom annak ellenére sem hasonlítható az Önökéhez, hogy majdnem negyedszázadot töltöttem már azzal, hogy minél jobban megismerkedjem a Szentírással és a Szentírás többoldalú magyarázataival, valamint a vallási megújulásért fáradozó teológusok nézeteinek megismerésével és unitárius szemszögből való elemzésével. Mindemellett szavaim

---

¹⁷ SZTANKÓCZY Zoltán, Szempontok a teológiai intézet 1997. évi munkatervének összeállításához, Budapest, 1996. november 11. Egy példány Rezi Elek tulajdonában van.

¹⁸ SZTANKÓCZY Zoltán, Teológiai Műhely, Unitárius Élet 52. évf. 2. sz. (1988): 4.

nem voltak többek, mint egy unitárius hívő őszintén megvallott nézetei, amely nézetek mögött a hitbéli megújulás elkötelezettsége, és ez elkötelezettség mögött pedig unitárius egyházunk és hitünk szeretete áll, azé a hité, amely mindnyájunkban, mint Isten szerető ajándéka él.”¹⁹

Stankóczy teológiai tudományok két területére irányította munkásságát: a rendszeres- és a bibliai teológia. Első írásai a rendszeres teológia területéről ihletődtek, amelyek kézirat formában terjedtek és maradtak fenn a MAUE levéltárában 1991-ből, és az „Unitárius hittani dolgozatok” címet viselik.

Sztankóczy kezdetben tudatosan fordult az unitárius és szabadelvű teológia felé, mert unitárius világiként *a rendszeres teológiának* ezt az irányzatát a leghamarabb akarta megismerni. Ennek kézzel fogható lehetősége az észak-amerikai és az angol unitárius, valamint a francia, svájci szabadelvű folyóiratokban, valamint egy német magazinban közölt írások, tanulmányok áttekintése, lefordítása és publikálása volt. Ezek a folyóiratok, zárójelben a tanulmányok számával: a Faith and Freedom (három),²⁰ Unitarian Universalist Christian, (kettő)²¹ Évangile et Liberté (tizenhárom)²², Le Protestant (kettő)²³. Ugyanakkor a Frankfurter Allgemeine Zeitung Magazin két riportját szemelvényezte, Eugen Drewermann szabadelvű lelkész teológiai írásaiból. Olyan kiváló unitárius és szabadelvű teológusok, lelkészek írásaiból fordított, mint az angol teológus Arthur Long, a francia szabadelvű teológus André Gounelle, az észak-amerikai unitárius univerzalista David P. Parke és Palfrey Perkins lelkészek, a történeti Jézus-kutató Paul Trudinger, a svájci szabadelvű lelkész Gastonn Wagner és mások. Összesen huszonkettő tanulmányt fordított le magyar nyelvre, 1992-1993 években, amelyeknek a könyv formában történő kiadása 1995-ben történt, a Teológiai Füzetek sorozat 2. számában.²⁴ A könyv előszavában kiemeltem érdekeit: „A szerző munkáján érződik az útkeresés küzdelme, ami a válogatást és az elrendezést illeti. De meggyőződésem, hogy jó úton jár és a sorozat következő kötete egységesebb összefüggésben fog megjelenni. Elismeréssel és köszönettel adózunk a szerzőnek azért a kitartó és önzetlen munkáért, amelynek eredményeképpen mindnyájunkat megajándékozott ezzel a „hiánypótló” könyvvel.”²⁵

---

¹⁹ SZTANKÓCZY Zoltán, *A ma és holnap unitarizmusáról*, Keresztény Magvető 108. 2-3. sz., (2002): 182.

²⁰ A Harris Manchester College, Oxford szabadelvű folyóirata (Journal of Progressive Religion).

²¹ Az Észak-amerikai Unitárius Univerzalista Társaság folyóirata.

²² A francia Szabadelvű Protestáns Közösség folyóirata, amelynek jelszava: penser, critique, et croire toute liberté (gondolkodj, kritizál, higgyél a teljes szabadságban).

²³ A svájci Szabadelvű Protestáns Unió (UPL) havi folyóirata.

²⁴ SZTANKÓCZY Zoltán, *Szemelvények unitárius és szabadelvű keresztény írásokból 1992-1993*. Teológiai füzetek 2.szám, (Budapest: Magyarországi Unitárius Egyház, Teológiai Intézet, 1995). 146 oldal.

²⁵ SZTANKÓCZY Zoltán: *Szemelvények unitárius és szabadelvű ... Előszó* (lapszámozatlan).

A szabadelvű teológia tanulmányozása után érdeklődése három kiváló római katolikus teológus munkái és teológiai tanításai felé fordult. Érdeklődésének irányát azzal magyarázta, hogy a kereszténységnek közös útkeresésében jelen kell lennünk. „Fontos szempont, illetve eredmény, hogy a kereszténységen belül megnőtt a közös út, az összefogás megbecsülése és egymás híveinek szíves fogadtatása, hitviták helyett a kölcsönös megértés és összefogás értékelése és keresése. Mindezek a jelenségek nem hagyhatják az unitárius vallást sem érintetlenül.”²⁶ Az „Ökumenikus gondolkodás és a hit” című munkájában Pierre Teilhard de Chardin, Joseph Ratzinger és Hans Küng, római katolikus teológusok fontosabb műveiket mutatta be és értékelte.²⁷ Az említett munkák megjelenései nagy időbeni eltolódást mutatnak, a tartalmaik és a beosztásaik is különböző szempontokat tükröznek. Sztankóczy ismertetései rendjén magyarul megjelent munkákat használt, de a német nyelvű munkákból is fordított. Véleményem szerint Sztankóczy teológiai tájékozódása érdekében fordult az említett teológusok általa kiválasztott munkái felé.²⁸

Nagy érdeme, hogy a könyvekben bemutatott teológiai felfogásokat elemzi, értékeli, és „unitárius kommentár” címen összefüggéseket, kapcsolópontokat keres a nyitottság, a tolerancia, a kölcsönös tisztelet szellemében. A kommentárjaiban alkalmat talál teológiai témák kifejtésére. Pierre Teilhard de Chardin munkáihoz írt kommentárjában (64-70 oldalak) a tudomány és a vallásos hit problémakörét (időszerűbb könyveket is használhatott volna), valamint krisztológiai szempontokat tárgyal (Varga Béla műveire is támaszkodott). A Joseph Ratzinger munkájához írt terjedelmes kommentárjában (127-137 oldalak) a hit lényegéről, tartalmáról, a hit Krisztusáról, valamint Isten egységének a kérdésköreiről elmélkedett. A Hans Küng munkáihoz írt kommentárjában (98-206) „korunk ökumenikus paradigmájának” a jelentőségéről, fontosságáról nyilatkozott. Az ezzel kapcsolatosan kifejtett nézeteit nagyra értékelem.

Sztankóczy kommentárjainak a summája az, hogy a ma unitarizmusának egyfelől figyelemmel kell kísérnie a nagy, tradicionális vallások hitelveinek megreformálásában tett lépéseket, másfelől – hűségeselek maradván az unitarizmus lényegét jelentő hitelvekhez –

---

²⁶ SZTANKÓCZY Zoltán, *Ökumenikus gondolkodás és a hit, Első kötet, Pierre Teilhard de Chardin, Joseph Ratzinger, Hans Küng*. Teológiai Füzetek 3, szám. (Budapest: Magyarországi Unitárius Egyház - Teológiai Intézet, 1996). 7.

²⁷ SZTANKÓCZY Zoltán, *Ökumenikus gondolkodás és a hit, Teológiai Füzetek 3*, (Budapest: Magyarországi Unitárius Egyház - Teológiai Intézet, 1996).

²⁸ Pierre TEILHARD DE CHARDIN, *Az emberi jelenség*, (Budapest: Gondolat Kiadó, 1973); *Út az Omega felé*. (Budapest: Szent István Társulat, 1980. Joseph RATZINGER, *Einführung in das Christentum*. Kögel Verlag, München 1968 (A munkát, *A bevezetés a keresztény hit világába* címen magyarul több alkalommal is kiadták. HANS KÜNG, *Credo. Das Apostolische Glaubensbekenntnis – Zeitgenossen erklärt*. Piper Verlag, 1992 (A munka 1997-ben magyarul is megjelent: *Credo. Hiszek. Az apostoli hitvallás magyarázata a kortársaknak*, Szent István Társulat, Budapest, 1997), *Christ sein (Kereszténynek lenni)*. Piper Verlag, 1993.

nagyobb megértést kell keresnie a kereszténység egészében elfogadott és követett teológiai modernizáció irányába.

A protestáns teológia képviselőinek a felfogását is tanulmányozta: Rudolf Bultmann, Paul Tillich, Wolfhart Pannenberg, John B. Cobb, Thomas J. J. Altizer. A magyar unitárius teológusok közül előszeretettel hivatkozott Dávid Ferencre, Enyedi Györgyre, Szentábrahámi Lombárd Mihályra, Ferencz Józsefre és Varga Bélára.

Sztankóczy Zoltán teológiai felfogásának a lényegét az alábbiakban körvonalazhatjuk.

Az Istenről szóló tanításában kifejtette, hogy az unitarizmus sarkalatos tétele az egyszemélyű és egylényegű Egy Isten megvallása, amelyhez miként a múltban, úgy a jövőben és hűségesen ragaszkodnunk kell. „Dávid Ferenc unitárius Egy Isten hite a Bibliára épült, és nem filozófiai fejtegetéseknek volt az eredménye. A mai unitarizmus egy Isten hite ugyanúgy, mint az Dávid Ferenc idejében, változatlanul a Biblián alapul és elsősorban Jézus Krisztus kinyilatkoztatásán.”²⁹ Helyesen gondolta, hogy Jézus tanítása a legalkalmasabb út Isten megtapasztalására, megismerésére. „Mi Jézusnak evangéliumi igéihez ragaszkodunk, mert Istenről a legteljesebb, felülmúlhatatlan tartalmú fogalmat neki köszönhetjük, és valljuk, hogy amit később többletként fűztek hozzá, az nem javíthatott az ő tiszta megfogalmazásán, legfeljebb csak bonyolultta tette azt, ami nála egyszerű és minden emberi lélek számára világos és érthető.”³⁰ Véleménye szerint „Jézus evangéliuma félreérthetetlenül csak egyetlen Istenről, az. Atyáról tanított, aki Lélek, Igazság, Szeretet, és akit lélekben és igazságban egyetlen személyében tudunk imádni, és aki személyválogatás nélkül mindenkinek felkínálja szeretetét. Az egyszerű kereszténység első főparancsolata ennek a szeretetnek a viszonzása, hogy teljes szívből, lélekből és elméből szeressük mi is Istent.”³¹

A *keresztény hit* lényegét és tartalmát Palfrey Perkins észak-amerikai unitárius lelkész felfogása alapján ragadta meg, aki a „keresztény hit egyszerűségeit” tanította, és akitől tanulmányt is fordított magyarrá.³² „Az egyszerű keresztény hit alapja az a szilárd bizodalom, az a szellemi, lelki bizonyosság, hogy valóban és kétségtelenül létezik az Egyetlen Isten, aki Lélek, Igazság és Szeretet, és a mi vallásos hitünk erre a bennünk gyökerező felismerésre épül, és nem azokra a hitelvekre, amelyeket kiyülről írnak elő.”³³

---

²⁹ SZTANKÓCZY Zoltán, *A ma és holnap unitarizmusa*, Keresztény Magvető 108. 2-3. sz. (2002): 177.

³⁰ SZTANKÓCZY Z., *A ma és holnap unitarizmusa ...* 178.

³¹ SZTANKÓCZY Zoltán, *A keresztény hit egyszerűsége*, Unitárius Élet 47. évf. 4. sz. (1993): 4.

³² Palfrey PERKINS. *The Simplicities of the Christian Faith*, Unitarian Universalist Christian Nr. 1-2. 1992. (a korábban megjelent tanulmány újraközlése).

³³ SZTANKÓCZY Zoltán, *A keresztény hit gyökere*, 47. évf. 5. sz. (1993): 7.

Sztankóczy Zoltán legnagyobb érdeklődéssel az unitárius teológia *Jézus-tana* felé fordult. Tanulmányainak többsége ezt a témakört vizsgálta, értékelte. Következésképpen Jézus Krisztusról vagy még gyakrabban csak Krisztusról beszél. Elfogadja kora unitarizmusának a történeti Jézusról kialakított tanítását, de nagyon foglalkoztatták a hit Krisztusát tárgyaló felfogások is. Azzal érvelt, hogy „A XIX. század racionalizmusának hatására az unitarizmus a történeti Jézust úgy állította hitvallásának tengelyébe, hogy kizárólag prófétai, tanítómesteri szerepét hangsúlyozta a hitvallásában is. Ezen az úton századunk elején olyan fogalmazású kátészöveg is megszülethetett, amelyben Jézusnak Krisztus voltát azért nem akarják megvallani, mert az egyenlő lenne Jézus istenségének elfogadásával, ami pedig nem volna összeegyeztethető az unitarizmus egyszemélyű és egylényegű Isten hitével.”³⁴ Úgy gondolta, ha a történeti Jézus tanításaira és életének a példáira helyezzük a hangsúlyt, akkor eltávolodunk a hit Krisztusától, akit transzcendens valóságként is átélhetünk. Felfogását igazolja a következő megállapítása is: „A vallásos hit azonban nem a ráció, nem a tapasztalható valóság dimenziójában, hanem éppen a transzcendenciában alakul ki, ott él, ott fejlődik. Jézusnak Krisztus volta a hit tartományába tartozik - miként Péternek Jézus is jelezte - és attól függően, hogy valóban keresztény hívő-e az ember, vallhatja hitében Jézust az ember-Krisztusnak, vagy ezt nem vállalva, egyszerűen csak ember-Jézusnak.”³⁵ Meggyőződése az, a krisztológiai tant az unitárius teológiába is beépíthetjük, amelyet helyesen „küldött krisztológiának” nevezünk, de elutasítja az inkarnációs-krisztológiát. Szerinte a küldött-krisztológia lényege Krisztusnak az Atyáról tett kijelentése hitelességében rejlik. Kijelentette, hogy „A kereszténység eddigi két évezrede tanúsítja, hogy a Jézus Krisztustól kapott kijelentéseket végérvényesnek lehet elfogadni, mert teljességét és tökéletességét nem lehetett, és nem lehet felülmúlni.”³⁶ A kijelentésnek ezt a formáját az unitárius teológia különleges kijelentésnek tekinti, de meggyőződésünk az, hogy a kijelentésnek még más formáit is tetten érhetjük. A krisztológiai nézetei felfogásbeli különbségként jelentkeztek a közös teológiai konferenciákon és gyakran heves vitákat váltottak ki.

A *Ferencz József-féle unitárius káté hitvallásának* néhány tételét kritizálta és átdolgozásukat javasolta: Isten, Jézus, egyház tételeket.³⁷

---

³⁴ SZTANKÓCZY Zoltán, *Unitarizmus és humanizmus*, 4. rész. *Jézus az ember Krisztus*. Unitárius Élet 50. évf. 3. sz. (1996): 5.

³⁵ SZTANKÓCZY Zoltán, *Unitarizmus és humanizmus*, 4. rész. *Jézus az ember Krisztus*. Unitárius Élet 50. évf. 3. sz. (1996): 5.

³⁶ SZTANKÓCZY Zoltán: *János evangéliuma és a jánosi levelek*, Sorozatcím: Unitárius bibliai óráink 2. (Budapest: MAUE, Teológiai Intézet, 1998. 264.

³⁷ SZTANKÓCZY Zoltán, *Ferencz József Kátéjának metamorfózisa*, Unitárius Élet 52. évf. 2. sz. (1998): 7-11.

• Érdekes, hogy az unitárius teológia *Istenről* szóló tanítását elfogadta (lásd a 8. oldalon), de a hitvallásban egészen más attribútumait emelte ki Istennek. Javaslat a következő: „Hiszek egy Istenben, a világmindenség teremtőjében, megtartójában és beteljesítőjében, az Atyában (vagy mennyei Atyában), aki Lélek, Igazság és Szeretet.”³⁸

• A hitvallás Jézus tételével kapcsolatosan teljesen más álláspontot képvisel. Véleménye szerint a „Hiszek Jézusban” kifejezés helyett, az eredeti unitárius felfogáshoz kell visszatérni, mely „félreérthetetlenül vallotta Jézus emberségét és krisztusságát, de elutasította a neki tulajdonított isteni egylényegűséget.”³⁹ Nem fogalmazott meg hitvallási tételt, de tanulmányai alapján mégis körvonalazhatjuk: „Hiszek Jézus Krisztusban, Isten Fiában, és az Atyáról tett kijelentése hitelességében.”

• Az *unitárius egyház* hitvallási tételben nehezményezte, hogy „elmaradt az *egyetemes keresztény anyaszentegyházhoz* való tartozás megvallása”, és csak az unitárius anyaszentegyház kifejezés szerepel, „amelyhez nem a Krisztust megvallók, hanem a Jézust vallók tartoznak.”⁴⁰ Javaslat tehát ez: „Hiszem az egyetemes keresztény anyaszentegyházat.” Érdemes összehasonlítani az unitárius hitvallást a Sztankóczy hitvallás javaslataival:

Unitárius hitvallás	Sztankóczy hitvallás javaslatai
Hiszek egy Istenben, az élet teremtőjében gondviselő Atyjában.	Hiszek egy Istenben, a világmindenség teremtőjében, megtartójában és beteljesítőjében, az Atyában, aki Lélek, Igazság és Szeretet.
Hiszek Jézusban, Isten legjobb fiában, a mi igaz tanítómesterünkben.	Hiszek Jézus Krisztusban, Isten fiában, az Atyáról tett kijelentése hitelességében.
Hiszem a szentlelket.	Hiszem a Szentlelket.
Hiszek az unitárius egyház hivatásában.	Hiszem az egyetemes keresztény anyaszentegyházat.
Hiszem a bűnbocsánatot	Hiszem a bűnbocsánatot.
és az örökéletet. Ámen	Hiszek a feltámadásban, a hitből fakadó transzcendens létezés dimenziójában,
	és az örökéletet. Ámen.

Sztankóczy érdeklődéssel fordult a *keresztség* evangéliumi leírása, lényege és célja, valamint a Mt 28,19-ben található keresztelési szöveg (formula) értelmezése iránt. Több írásában, tanulmányában is foglalkozott a keresztséggel.⁴¹ Véleménye szerint az unitárius teológiának újra kell gondolnia a bibliai keresztelési szöveg értelmét és használatának

³⁸ SZTANKÓCZY Zoltán, *Ökumenikus gondolkodás és a hit ...*202.

³⁹ SZTANKÓCZY Zoltán, *Ökumenikus gondolkodás és hit ...* 204.

⁴⁰ SZTANKÓCZY Zoltán, *Ferencz József Kátéjának metamorfózisa, ...* 8.

⁴¹ A tanulmányok Sztankóczy Zoltán, *Szellemi öröksége* című részben (13-14 oldalak) megtalálhatóak.

lehetőségeit, mert alapjában véve nem jelent szentháromságot. Gyakran hivatkozott Dávid Ferenc és Enyedi György tanításaira, akik elfogadták az evangéliumi keresztelési szöveget, anélkül, hogy azt trinitárius vonatkozásban értelmezték volna.

Teológiai tanításának egyik sarkalatos pillére az *ökumenikus elkötelezettségnek* a szorgalmazása. Hans Küng német teológus kijelentését, miszerint „a posztmodern korunk paradigmája csak az ökumenizmus lehet” megerősíti, és vallja, hogy nincs okunk kételkedni abban, miszerint nagyon is jogos ez az álláspontja.⁴² Meggyőződése, hogy az ökumenizmus az első fokozaton a keresztyénségen belül, a második fokozaton a nem keresztyén vallások” irányában történik, amely ”a kor egyik elengedhetetlen következménye”. Tulajdonképpen a világvallások párbeszédére utal, de ezt a megnevezést nem használta.

Úgy vélem, hogy Sztankóczy teológiai felfogása néhány területen ütközött az általánosan elfogadott unitárius tanítással, de törekvését a jobbítás őszinte szándéka motiválta, amely elismerésre és tiszteletreméltó örökség. Nagy terve az unitárius hittan és unitárius káté összeállítása nem valósult meg, de az erre a célra elindított unitárius teológiai konferenciák anyagai és az ő írásai, tanulmányai napjainkban is tanulságosak.

Tanulmányaiban nem használt lábjegyzetet, a más munkákra, tanulmányokra történő hivatkozásait a szövegekben oldalszám, estenként cím nélkül tette. Ez nehezíti teológiai felfogásának a tanulmányozását, de nem teszi reménytelenné a kutatását. Az unitárius etikai, vagy szociáletikai témák iránt nem mutatott különös érdeklődést. Néhány etikai témát is a hittani tanításaiba ágyazva tárgyalt (erények, kötelesség, erkölcsi felelősség).

Sztankóczy Zoltán igyekezett a *bibliai teológia* világát is minél jobban megismerni, különösen a 20. század második felének újszövetségi teológiáját és exegézisét. Tanulmányozásának eredményeit a rendszeresen tartott egyházközségi bibliaórák alkalmával kamatoztatta, amelyeket két könyvében is publikált.⁴³ Figyelemre méltó az a tervezése, törekvése, amelyet a bibliaórák megtartásával kapcsolatosan tapasztalunk, és amelyről felhívást tett közzé az Unitárius Élet havilapban. „A Nagy Ignác utcai bibliaórákon szerzett tapasztalatok alapján a Hőgyes Endre utcai gyülekezetünk bibliaóráit is úgy tervezzük megszervezni, hogy rendszeresen és módszeresen bibliabarátokként beszéljük át az

---

⁴² SZTANKÓCZY Zoltán, *Ökumenikus gondolkodás ...* 205.

⁴³ SZTANKÓCZY Zoltán, *A Máté, Márk és a Lukács szerinti evangéliumok magyarázatai*, Sorozatcím: Unitárius bibliai óráink 1, (Budapest: Magyarországi Unitárius Egyház - Teológiai Intézet, 1996); SZTANKÓCZY Zoltán: *János evangéliuma és a Jánosi levelek*, Sorozatcím: Unitárius bibliai óráink 2. (Budapest: Magyarországi Unitárius Egyház - Teológiai Intézet, 1998).
<http://tudastar.unitarius.hu/dok/sztankoczy.htm>

evangéliumokat. A Hógyes Endre utcai bibliaórákon a három szinoptikus evangéliumot (Máté, Márk és Lukács szerinti), a Nagy Ignác utcai bibliaórákon a János szerinti evangéliumot kezdenénk el, négy-öt félévet irányozva elő teljes átvételükre. A cél az, hogy a bibliakörök résztvevői kölcsönös beszélgetések keretében, mai megvilágításban úgy olvassák és értelmezzék az evangéliumot, mint hitünk megalapozását. Kívánatos lenne ezrét, hogy híveink minél nagyobb számban kapcsolódjanak be a bibliabaráti körök munkájába, miként az is, hogy teológiai hallgatóink és saját bibliaórákat nem tartott lelkészeink is segítsék az októberben beinduló bibliaórák eredményességét.⁴⁴ Sztankóczy nagy érdeme, hogy a gyülekezeti bibliaórák fontosságát, jelentőségét felismerte a vallásos hitélet elmélyítésében és a gyülekezet építésében. Figyelemre méltó az a törekvése is, hogy a bibliai szövegek helyes magyarázatát és értelmezését úgy tekintette, mint amelyek hozzájárulnak a rendszeres teológiai felfogás kialakításának a megalapozásához.

A Máté, Márk és Lukács szerinti evangéliumok magyarázatai című könyv tartalma bevezetési témákból, bibliamagyarázatokból és hat befejező kommentárból áll. A János evangéliuma és a Jánosi Levelek című könyv négy bevezető írást, huszonnyolc bibliamagyarázatot és hat befejező kommentárt tartalmaz. Úgy is mondhatnánk, hogy a könyv izagógikai (bevezetéstani), bibliamagyarázatokat és biblia teológiai írásokat tartalmaz.

A tanulmányomban a terjedelemre való tekintettel, nem szándékozom értékelni a bibliamagyarázatait, de kétségtelenül fontos és izgalmas lenne azok bemutatása és kritikai értékelése.

Összegezés

Sztankóczy Zoltán teológiai munkássága és szellemi öröksége arra kötelez, hogy világi unitárius teológusnak tekintsük! Az unitárius teológiai munkássága nemcsak elismerést érdemel, hanem a hit- és életfelfogásunk helyesebb megértésére sarkal, és további kutatásokra ösztönöz.

---

⁴⁴ Sztankóczy a felhívást a teológiai intézet nevében tette közzé, Unitárius Élet 49. évf. 9. sz. (1995): 11.